

SKRYTEPAVER, TØYSEBUKKER OG KRANGLEFANTER

NORSKE SAMMENSETTE NOMINA ATTRIBUTIVA
I FAKTISK SPRÅKBRUK.

PAULINA HORBOWICZ

Adam Mickiewicz University in Poznań

ABSTRACT. The paper deals with the phenomenon of *nomina attributiva*, i.e. nouns denoting a bearer of a quality, in modern Norwegian. It is a corpus study of 55 compound nouns with verbal, nominal and adjectival stems. The goal of the study is to determine which *nomina attributiva* are the most frequent in written and spoken language and to analyze their usage patterns with regards to their reference and the types of syntactic structures they are parts of. The results show that the analyzed compounds are far from being a homogenous group and that they differ particularly in respect to reference.

PRESSto.

1. INNLEDNING

Artikkelen tar for seg en relativt begrenset gruppe av sammensatte substantiver som betegner mennesker gjennom ett av deres karakteristiske, framtreddende trekk. Disse personbetegnelsene kalles for NOMINA ATTRIBUTIVA (heretter NA). Dette emnet har hittil ikke fått mye oppmerksomhet i den nordiske faglitteraturen. En av de få publikasjonene som tar for seg nominale avledninger er Stopyra (2008). Substantiviske komposita i nordiske språk blir undersøkt av Szubert (2012b), men der analyseres det ikke eksosentriske sammensetninger, dvs. den gruppen der man forventer å plassere NA (jf. Szubert, 2010; Szubert, 2012a). Her bør man også nevne Rajnik (1997), som inkluderer en god del NA i sin omtale av danske og polske personbetegnelser. I polsk er imidlertid NA relativt godt beskrevet, noe som utvilsomt skyldes det store antallet leksemer som hører til denne gruppen. NA undersøkes gjerne i kontrastivt perspektiv, da mellom slaviske språk

(Siatkowska, 1992; Kulikowska, 2010). Det finnes også diakroniske undersøkelser (Domaradzki, 1997) og dialektbaserte studier (Szczebankowska, 1998). De fleste polske NA er riktignok avledninger¹.

Denne artikkelen sikter på å registrere norske sammensatte NA og undersøke deres faktiske bruk i skriftlige og muntlige korpora. Formelt sett plasseres de analyserte ordene blant substantivkomposita, dvs. at etterleddet i sammensetningen er et substantiv, mens forleddet kan være enten verb, substantiv eller adjektiv. Forleddene stammer fra svært verdiladede, ekspresive ord som vanligvis, men ikke utelukkende, har negative konnotasjoner. De analyserte NA er hentet fra ordbøker (og da først og fremst BO), lærebøker (Wessel og Sæther, 1993) og i noen få tilfeller fra radioprogrammer (*Språkteigen*). Alle leksemene som er hentet fra ikke-leksikografiske kilder er blitt sjekket i BO. Listen påstås ikke å være komplett, men den framviser nok de vanligste leksemene i denne gruppen som man støtter på først og fremst i skrift.

Til sammen er det analysert 55 sammensatte NA, deriblant 14 som ikke finnes i ordboka. Det vil si at nærmest tre fjerdedeler av de analyserte leksemene er registrert i ordboka. Dette tyder nok på at denne gruppen sammensetninger hører til de sterkt leksikaliserte komposita som semantisk sett kunne betraktes som simplekser (Szubert, 2012b:56).

2. NOMINA ATTRIBUTIVA BLANT ANDRE PERSONBETEGNELSER

NA betegner personer som bærer bestemte trekk, enten fysiske eller psykologiske/moralske. De tilhører ikke-profesjonelle personbetegnelser (Kulikowska, 2010:10) ved siden av handlingsutøvere (NOMINA AGENTIS) eller -objekter (NOMINA PATIENTIS), innbyggernavn, diminutiva o.a. Det er ikke alltid man kan tegne et klart skille mellom disse gruppene, og forskjellige leksemer kan av og til tilhøre flere enn én gruppe (ibid.).

De fleste polske NA er avledninger. Polsk lingvistikk tegner tradisjonelt sett en grense mellom nomina attributiva som er avledet av adjektiver, og nomina agentis som er avledet av verb (Kulikowska, 2010:10; Domaradzki, 1997:7). Samtidig viser Siatkowska (1992:152) at personer erverver seg trekk ved å foreta seg en bestemt aktivitet gjentatte ganger. Dessuten påviser hun at det er nesten like mange NA som er avledet av adjektiver som av verb (ibid.:162).

I norsk er det utbredt å danne personbetegnelser av verb ved hjelp av suffiks *-er*. Det gjelder både NOMINA AGENTIS:

- (1) å bake > en baker

¹ Blant polske NA er sammensetninger en marginal gruppe. Siatkowska (1992:161) nevner noen eksempler av komposita som består av 3. pers. pres. av verb og et substantivisk objekt: *pasibrzuch, dusikufel, obieżywiat, wydrwigrosz*. Strukturmessig ligner disse sammensetningene til en viss grad på de analyserte norske NA.

og noen NOMINA ATTRIBUTIVA:

- (2) å braute > en brauter

I tilfelle NA er likevel denne metoden produktiv kun for noen få verbalstammer, der verbet i seg selv er verdiladet. Dette skyldes nok den overførte betydningen av NA, som ikke betegner en person som utfører en viss handling, men en person som kjennetegnes av å utføre den gjentatte ganger (jf. Siatkowska, 1992:152). For eksempel er *en gnier* riktignok avledet av verbet *å gni*, men ordet får et betydningsskifte. *En gnier* betegner ”en gjerrig person”, mens *å gni* betyr ”stryke fram og tilbake, massere, polere”². Dessuten kan de fleste verbene som utgjør førsteledd i de analyserte sammensetningene ikke undergå den type avledning (**en syter*, **en roter* osv.)

Et annet suffiks som uttrykker personbetegnelse, er *-ing* og *-ling*, som gjerne knytter seg til en adjektivisk rot.

- (3) rar > en raring
(4) sjuk > en sjukling³

En annen måte som ikke er like utbredt for personbetegnelser, men heller for andre grupper (for eksempel verbalsubstantiver, jf. Rønhovd, 1993:151) er gjennom nullavledning. Blant NA finner man likevel noen få eksempler som:

- (5) å garpe > en garp
(6) å sabbe > en sabb

Den tredje måten å danne personbetegnelser på, som dessuten viser seg å være ofte brukt for å danne NA, er sammensetninger. Dem skal jeg se nærmere på i neste avsnitt.

3. SAMMENSATTE NOMINA ATTRIBUTIVA – STRUKTUR OG BETYDNING

De analyserte NA har følgende struktur:

- A. verb + *-e* + substantiv, for eksempel: *jukse-pave*, *sladrekjerring*.
Sammensetningene *pralhans* og *skrythals* er dannet uten fuge;
- B. substantiv + (fuge) + substantiv, for eksempel: *moromann*, *dåse-mikkel*. Det er ett ord som dannes ved hjelp av fuge-s: ulykkesfugl, to ved hjelp av fuge-e: *fyllefant*, *fyllebøtte* og to ved hjelp av fuge-a: *møkkasabb*, *møkkamann*;

² Alle definisjonene etter BO.

³ Her benytter man den noe uvanlige varianten *sjuk* i stedet for den langt vanligere *syk*. Dette skyldes nok av substantivet *sykling* er verbalsubstantiv av verbet *å sykle*.

- C. adjektiv + substantiv, for eksempel: *stabukk*, *gjerrigknark*. I denne gruppen finner en også partisipper brukt som forledd: *drukkenbolt*.

I enkelte tilfeller, pga. homonymi er det vanskelig å avgjøre hvilken ordklasse forleddet hører til. Dette gjelder de ovennevnte eksemplene *fyllefant* og *fyllebøtte*, hvis forledd kan være verbalt – å fylle, eller substantivisk – *ei fyll*. Semantiske forhold tyder imidlertid på at man i dette tilfellet har med kompositum av type B å gjøre. En lignende utfordring møter man ved sammensetningene *møkkasabb* og *møkkamann*, hvis forledd kan være enten substantiv *ei møkk* etterfulgt av fuge-a⁴, eller et forsterkende adverb *møkka*. Faarlund et al. (1997:69) analyserer sammensetningen *møkkavær*, der forleddet *møkk* innehar en generell pejorativ betydning, som eksempel på en substantiv-substantiv sammensetning med fuge-a. Likeså velger jeg å inkludere sammensetningene *møkkamann* og *møkkasabb* som type B komposita.

Det analyserte materialet inkluderer altså 33 komposita med verbalt forledd, 12 med substantivisk forledd og 8 med adjektivisk forledd. Listen inneholder også to grensetilfeller: *døgenikt* og *sydebukk*. Det første leksemet er i sin helhet blitt lånt fra nedertysk (*dögen+nichts*, jf. moderne tysk *Taugenichts*), og er av den grunn ikke tilskrevet noen av de ovennevnte gruppene⁵. Det andre leksemet er *sydebukk*, som kan men ikke trenger å være en personbetegnelse, og ytterst sjelden kan klassifiseres som NA.

Hva forleddenes semantikk angår kan man fastslå at de hovedsaklig hører til sterkt verdiladede ord som ofte har negative konnotasjoner. De verbale forleddene betegner aktiviteter som man vurderer som nedsettende eller uønskete (*sippe*, *mase*, *jukse*, *tulle*, *syte*, *skryte*, *sladre* osv.). De adjektiviske forleddene betegner utelukkende negative trekk (*lat*, *gjerrig*, *sta* osv.). De substantiviske forleddene er den mest varierte gruppen. De refererer enten til aktiviteter man foretar seg (*fyll*, *moro*) eller til gjenstander man sammenlignes med (*tre*, *kloss*). Dessuten inneholder to av sammensetningene forledd som i seg selv betegner en person vurdert negativt: *dust* og *dåse*, og to med en generell pejorativ betydning (*møkk*).

Når det gjelder etterleddene er det i det analyserte materialet en stor variasjon. Noen av etterleddene gjentar seg for flere komposita, mens andre forekommer kun i én sammensetning. Det aller vanligste etterleddet er *-kopp*, som forekommer i 11 sammensetninger. Andre etterledd som gjentar seg er: *-bukk* (9 forekomster), *-pave* (5 forekomster), *-fant* (3 forekomster), *-fugl* (3 forekomster) og *-bøtte* (3 forekomster). Følgende etterledd har to forekomster: *-hans*, *-mann*, *-kjerring*, *-sabb*, *-pomp* og *-mikkel*. Dessuten er det en god del etterledd som forekommer kun én gang: *-hals*, *-tryne*, *-hode*, *-hank*, *-major*, *-bolt*, *-knark* og *-smelle*.

⁴ Fugeformativet *-a* er ikke vanlig og ikke lenger produktivt i norsk, og forekommer "nesten bare etter forleddet *ferd*." (Faarlund et al., 1997:69).

⁵ Rent strukturmessig kan man si at det er kompositum av type A.

Når det gjelder semantikk kan man blant etterleddene finne en del substantiver som i seg selv betegner mennesker, som *mann*, *pave* og *major*. Andre betegner mennesker med en nedsettende konnotasjon. For eksempel betyr *sabb* en "uordentlig, sjusket mann", *pomp* – "humørløs, treg, tung person", og *bukk* – "ens utsvevende mann". Interessant nok blir den sistnevnte betydningen beholdt kun i to av sammensetningene, pga. betydningssamsvar mellom for- og etterledd, nemlig i *jålebukk* og *horebukk*. I de andre sammensetningene kan man ikke finne spor av denne betydningen. Man kunne muligens argumentere for at ordet *pave* også bærer negative konnotasjoner: i BO finner man pavens andre definisjon som "egenmechtig person". Det finnes også ord med et hverdagslig preg framfor et negativt preg: *kjerring*, *knark*, *fant*. Dertil kommer det 14 komposita hvis etterledd metonymisk kan referere til mennesker gjennom *pars pro toto*-regelen. Til disse hører sammensetninger med *hals*, *tryne*, *hode* og dets nedertyske synonym *kopp* (nedertysk *kop*, som riktignok fungerer i den betydning kun i sammensetninger i norsk). Dessuten er det også noen etterledd som er avledet av fornavn: *hank*, *hans* og *mikkel*, som man finner i 5 ytterligere uttrykk. Til sammen utgjør de personmotiverte etterleddene 39 av 55, dvs. bortimot 71%. Etymologisk sett er det en betydelig gruppe. Imidlertid er det ikke sikkert at denne motivasjonen er noe lenger synlig for vanlige språkbrukere. Det mest tvilsomme tilfellet er sammensetninger med *-kopp*, som de aller færreste ville kunne forbinde med den tyske *Kopf*.

Av andre etterledd finner man dyrenavn: *-fugl* (3), *-bukk* (7), gjenstander: *-bolt* (1), *-bøtte* (3). Bruken av det sistnevnte etterleddet kan man forsøke å forklare gjennom at beholderen, altså bøtten, betegner mengden av en viss substans som den kan romme (gjennom den klassiske metonymien BEHOLDEREN for INNHOLDET). Denne hypotesen stemmer med de analyserte sammensetningene som alle betegner mennesker som utfører "mye" av en viss handling: skravle, bråke eller drikke alkohol. Motivasjonen bak bruken av de andre etterleddene ville kreve en mer utdypende studie enn jeg kan foreslå i denne artikkelen.

Sammensetningene som ikke lar seg klassifisere her er *kjeftesmelle*, hvis etterledd faktisk ikke kan fungere som substantiv på egen hånd, og *døgenikt*, som er i sin helhet lånt fra nedertysk.

Det som er interessant er at noen forledd kan knytte seg til to etterledd. Dette kan tyde på at noen etterledd har vært mer produktive enn andre. Dette gjelder for eksempel sammensetningene med verbale forledd som *somle*, *syte* og *skryte* eller adjektiviske forledd som *sta* eller *lat*.

4. FAKTISK BRUK

Denne delen av artikkelen skal presentere funn fra Leksikografisk bokmålskorpus (LBK) og to talespråskorpuser: Norsk talespråskorpus, Oslo delen (NoTa), og BigBrother-korpuset (BB). Pga. sin størrelse og sitt design

er LBK nok en mer representativ kilde enn de to talespråkskorpusene, men de er inkludert fordi det analyserte fenomenet i stor grad hører til talespråket. Det skal undersøkes hvilke av de omtalte NAene er mest frekvente i korpusene, og hvilke brukskontekster de forekommer i (for eksempel tiltale eller omtale). Dessuten skal det undersøkes hvilken variant er vanligst for de leksemene som inneholder forskjellige etterledd sammensatt med samme forledd.

4.1. FREKVENNS

Som forventet er *syndebukk* det mest frekvente ordet i korpuset, med 218 forekomster. Samtidig er det blitt sagt at dette ordet er ikke en prototypisk NA, for den kan og brukes om grupper av mennesker eller om institusjoner. Av den grunn velger jeg ikke å analysere den videre.

Blant de øvrige sammensetningene er det stor spredning i antall forekomster. De mest frekvente har henholdsvis 68, 67 og 60 forekomster, for *drukkenbolt*, *horebukk* og *spøkefugl*. De minst frekvente som finnes i korpuset har kun én forekomst, og det gjelder fem komposita: *sytekopp*, *tøysebukk*, *møkkasabb*, *tøyvekopp* og *sippetryne*. De tre førstnevnte har likevel en variant med et annet etterledd, og disse variantene er mer frekvente. Det er noen komposita fra lista som ikke forekommer i korpuset i det hele tatt. Denne gruppen inneholder for eksempel tre sammensetninger med *kopp* (*sølekopp*, *vasekopp*, *vrøvekopp*), *vinglepave* eller *pralhans*. Det betyr selvfølgelig ikke at disse formene ikke eksisterer, for de kan være dialektale varianter som ikke er representert i skrift. Noen av dem forekommer også med et annet etterledd, og da er sammensetningen mer frekvent (som *stapomp* og *stabukk*, *skrythals* og *skrytepave*). Man kan heller ikke se noen entydige tendenser til at noen etterledd er mer frekvente enn andre. Riktignok virker den store gruppen med *kopp* som etterledd noe underrepresentert i forhold til antallet sammensetninger den inneholder (jf. også delen om variasjon blant etterleddene i neste avsnitt). Etterleddene som er avledet av fornavn virker stort sett lite frekvente, bortsett fra ordet *sladrehank* som har 25 forekomster.

Når det gjelder variasjon blant etterleddene satt sammen med visse forledd, kan man se to ulike tendenser. Noen sammensetninger overveier klart sine synonymmer med et annet etterledd, som for eksempel *sytepave* vs. *sytekopp* (27 vs. 1 forekomst), *tullebukk* vs. *tullekopp* (31-2), *skrytepave* vs. *skrythals* (30-7), *latsabb* vs. *lathans* (40-11), *stabukk* vs. *stapomp* (16-0). I andre tilfeller kan man snakke om like frekvente (eller infrekvente) former, som for eksempel *fyllebøtte* og *fyllefant* (henholdsvis 23 og 15 forekomster), *somlekopp* og *somlepave* (6-6), *tøysekopp* og *tøysebukk* (1-1). Også her kan man trekke en forsiktig slutning om at etterleddet *kopp* er i tilbakegang.

Statistisk sett er sammensetningene med verbale forledd minst representert. Hvis man teller alle 33 komposita (untatt *syndebukk* som allerede

er blitt ekskludert) får man en median verdi på 6,5⁶. Regner man uten sammensetninger med null forekomster i korpuset, er medianen på 10,5. Selv da er komposita med både substantiviske og adjektiviske forledd mer frekvente, med medianen på henholdsvis 16 og 19/22. Disse funnene kan muligens tyde på at sammensetningene med adjektiviske forledd holder seg best i moderne norsk.

For å analysere brukskonteksten skal jeg fokusere meg på de 10 mest frekvente kompositaene, som har minst 30 forekomster. Jeg skal se på følgende kriterier: hvilke typer tekst de forekommer i, hva referansen deres er (abstrakt, omtale, tiltale) og hvilke syntaktiske strukturer sammensetningen kan inngå i. Pga. artikkelformens begrensninger må jeg la være å se på et annet interessant fenomen, nemlig ordenes vanligste kollokasjoner og semantisk omgivelse.

4.2. FOREKOMSTER I FORHOLD TIL TEKSTTYPE

I denne undersøkelsen skal jeg først og fremst se på forskjellen mellom antall forekomster i sakprosa og i skjønnlitterære tekster. Disse to kildene utgjør til sammen 70% av dataene, men fordelingen er 45% sakprosa til 25% skjønnlitteratur (jf. LBK). Interessant nok er ingen av de analyserte sammensetningene særlig frekvent i avispråket (selv om denne kilden står for 20% av dataene), og det mest frekvente kompositum *gjerrigknark*, har seks forekomster.

Blant de ti analyserte ordene er det noen som mest frekvent forekommer i skjønnlitterære tekster (minst 70% av alle forekomstene hører til skjønnlitteraturen): *horebukk*, *døgenikt*, *gjerrigknark* og *tullebukk*. Den andre gruppen er sammensetninger hvis fordeling er litt jevnere mellom skjønnlitteratur og sakprosa, men fortsatt til fordel for den første kilden: *drukkenbolt*, *spøkefugl*, *kranglefant*, *latsabb* og *skrytepave*. Ordet *fengselsfugl* finner man nesten like ofte i sakprosa som i skjønnlitterære tekster (14 mot 13 forekomster).

4.3. REFERANSE

Som abstrakt eller generisk referanse forstår jeg forekomster av sammensetninger som ikke er tilskrevet en konkret person, men omtaler enten en gruppe, eller en uspesifisert representant for denne gruppen (kjønn er ikke viktig), som følgende eksempler:

- (7) Resultatet var, som en **spøkefugl** formulerte det, «the survival of the fattest» snarere enn «the survival of the fittest». (Sa)⁷

⁶ Medianen er blitt valgt framfor aritmetisk gjennomsnitt på grunn av stor verdispredning i data.

⁷ Forkortelsene etter LBK: Sa – sakprosa, Skj – skjønnlitteratur (originalspråket/oversettelse).

- (8) Sett med hennes blikk, var USA verken mer eller mindre enn et país oversvømt av gangstere, horer og **døgenikter**. (Skj/overs)

Til denne gruppen hører også sammenligningskonstruksjoner, som:

- (9) Den erfarne spiller, derimot, passer på sine bønder som **gjerrigknarken** på grunkene sine og våker omsorgfullt over oppbygningen av bondestillingen. (Sa)
 (10) Det er fremdeles sjøgang i henne, hun går som en **drukkenbolt**. (Skj/orig)

Det er kun en sammensetning som brukes langt oftere i abstrakt/generisk betydning enn med referanse til en konkret person, nemlig *latsabb*. De fleste andre brukes omtrent jevnt i begge betydninger, mens *skrytepave*, *tullebukk* og *gjerrigknark* brukes oftere om konkrete personer.

Blant referanser til konkrete personer kan man skille mellom omtale og tiltale. Eksempler på omtale er:

- (11) Han er litt av en **skrytepave**, denne kunstneren fra Paris. (Skj/overs)
 (12) Først blir jeg nødt til å kaste ut den **latsabben** jeg har til ektemann, svarte kvinnen. (Skj/overs)

Av de analyserte sammensetningene var det tre som i konkret personreferanse forekom nesten utelukkende som omtale, nemlig *kranglefant*, *drukkenbolt* og *spøkefugl* (henholdsvis 0, 1 og 1 forekomst av tiltale). Som eksempler på tiltale kan man nevne bl.a. frittstående komposita, som i (13), og possessive konstruksjoner (14).

- (13) -Hvorfor det? -For å få et barn. -**Tullebukk**, sa Krumme. (Skj/orig)
 (14) Arvid buser fram: Hold deg unna søstera mi, din **horebukk**, er du på barnerov? (Skj/orig)

Det er interessant å merke at de fleste analyserte ordene er begrenset til å betegne mannlige referenter. Kun tre av dem brukes altså om kvinnelige referenter: *spøkefugl* (7 mot 23 mannlige), *latsabb* (3 mot 7 mannlige og 5 uklare⁸) og *gjerrigknark* (2 mot 20 mannlige og 4 uklare). Det er også to komposita som én gang hver blir brukt om et par: *kranglefant* og *gjerrigknark*.

4.4. SYNTAKTISK OMGIVELSE

Den basiske strukturen som alle de analyserte sammensetningene kan inngå i er en vanlig omtale av type *En person er en X*. En annen veldig frekvent struktur er en X av en person, omtalt for eksempel av Skommer (2011:291).

⁸ Som uklar referanse forstår vi bruk av det gitte ordet som ikke tillater å bestemme referentens kjønn, selv fra en utvidet kontekst, som for eksempel det narrative jeg-ets selvomtale.

Det er interessant å påpeke at denne strukturen ikke ser ut til å tillate alle personbetegnelser: i korpuset finner man ingen eksempler av bruk av *spøkefugl* eller *skrytepave*. Disse to sammensetningene forekommer derimot i strukturen *litt av en X*, som er en mye mildere omtaleform. Et raskt LBK-søk beviser at denne strukturen er ganske frekvent og tillater også vanlige personbetegnelser som *jente*, *kjendis* eller *til og med* den spesialiserte *egyptolog*. I et søk på 100 tilfeldig valgte forekomster fant jeg derimot ingen klare pejorative betegnelser. Dette tyder altså på at denne strukturen er nøytral i forhold til omtalen, mens *en X av en person* er heller en negativ vurdering⁹.

Når det gjelder tiltalestrukturer er det to vanlige strukturer: *Din (attributt) X* eller *(attributt) X*. Det finnes belegg på at noen av leksemene kan danne begge disse konstruksjonene (*tullebukk*, *latsabb*), mens andre forekommer kun i formen med possessiv pronomen (*horebukk*). Igjen virker konstruksjonen med possessivt pronomen mer aggressiv og negativt ladet enn den nakne tiltaleformen.

4.5. TALESPRÅKSKORPORA

I de to analyserte talespråkskorpusene finnes det overraskende få eksempler av sammensatte NA. Det kan skyldes det relativt lille omfanget av korpora (omtrent 900 000 ord i NoTa og 550 000 i BB, sammenligner med 100 millioner ord i LBK). Dessuten ”hadde de [informantene i NoTa] fått beskjed om at de måtte unngå samtaleemner som regnes som sensitive: dvs. samtaler om tredjeperson (...)”¹⁰, mens samtalen i BB inneholder veldig dagligdags språk. Det kan altså tyde på at de analyserte NA hører mer til skriftspråket eller et sofistikert talespråk enn til den hverdagslige talen.

Blant de NA som ble funnet i NoTa er: *gjerrigknark* (3 forekomster), *surpomp*, *latsabb* og *surrekopp* (alle med 1 forekomst). I BB fant jeg fem eksempler på bruk av leksemet *latsabb* og én *tullebukk*. Det lave antallet forekomster gjør det ikke mulig å trekke bastante slutninger, men disse funnene bekrefter påstanden om at de mest frekvente NA innholder et adjektivisk forledd.

Når det gjelder brukskontekst forekommer disse ordene enten som du-omtale (15), eller som tredjepersonsomtale (16 og 17).

(15) nei fordi jeg syns du er en **latsabb** jeg syns ikke du er flink til å jobbe. (BB)

(16) fordi pappaen min er skikkelig **gjerrigknark**. (NoTa)

(17) faren hans han var en **surpomp**. (NoTa)

⁹ Likevel oppgir Skommer eksempler som *en engel av en kvinne*, noe som ville kunne bety at den omtalte strukturen muligens er reservert sterke, både positive og negative vurderinger.

¹⁰ NoTa-korpusets hjemmeside [hentet 9.05.2015]

5. KONKLUSJONER

Den korte korpusanalysen har vist at de norske sammensatte NAene er, fellesstrukturen til tross, langt fra like når det gjelder frekvens, språkregisteret de tilhører eller måten de brukes i konteksten på. Når det gjelder frekvens, gir analysen tegn på at det er komposita med adjektivisk forledd som er mest brukt. Dette kan kanskje tyde på at adjektiver danner den prototypiske stammen for denne gruppen personbetegnelser, slik som polske forskere påstår (Kulikowska, 2010:10; Domaradzki, 1997:7).

Noen av de analyserte komposita har en klar nedsettende betydning som grenser mot det vulgære, mens andre heller kan klassifiseres som humoristiske enn pejorative. Samtidig er de fleste av dem, bortsett fra abstrakte eller generiske brukskontekster, forbeholdt mannlige referenter. Dette er et interessant funn, men for å kunne underbygge det ville det kreves en utdypende studie. De analyserte komposita varierer også når det gjelder bruk som tiltale eller omtale. Disse funnene beviser at NA er et spennende fenomen som fortjener større oppmerksomhet, også i et kontrastivt perspektiv. Denne publikasjonen er kun en innledende analyse av fenomenet, men jeg håper at den uansett vil glede den ærede Jubilanten som har viet sammensetningene en betydelig del av sitt suksessrike forskerliv.

LITTEATURHENVISNINGER

- Domaradzki, M. (1997). *Odprzymiotnikowe rzeczowniki atrybutywne w historii polszczyzny*. Toruń: Towarzystwo Naukowe.
- Faarlund, J et al. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kulikowska, K. 2010. *Nazwy osobowych nosicieli cech we współczesnym języku polskim i rosyjskim. Studium strukturalno-semantyczne*. Poznań: Instytut Filologii Rosyjskiej UAM.
- Rajnik, E. (1997). Formelle og semantiske differenser i polsk-danske tautonyme personbetegnelser. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 4, 65-75.
- Rønhovd, J. (1993). *Norsk morfologi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Siatkowska, E. (1992). Polskie nomina attributiva (z nawiązaniem do czeskich ekwiwalentów). In J. Zieniukowa (red.). *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich* (s. 151-165). Warszawa: SOW.
- Skommer, G. 2011. Baba jak Szwed, czyli o ksenofobii we frazeologii. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 12, 289-297.
- Språkteigen* NRK P2 28.03.2010, 22.03.2015
- Stopyra, J. (2008). *Nominale Derivation im Deutschen und Dänischen*. (=Germanica Wratislaviensia 128). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szczepankowska, I. (1998). *Nomina attributiva w gwarze łomżyńskiej*. Białystok: Trans Humana.
- Szubert, A. (2010). Eksocentriske kompositas plads blandt andre typer av komposita. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 11, 163-172.
- Szubert, A. (2012a). Komposita auf *-kopf* im Deutschen und *-hoved* im Dänischen. *200 Jahre Breslauer Germanistik. Internationaler Jubiläumskongress/ Sprachwissenschaft*, 437-447.

- Szubert, A. (2012b). *Zur internen Semantik der substantivischen Komposita in Dänischen*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Wessel, A. M., Sæther, T. E. (2003). *Kropp og sjel. Temahefter med oppgaver*. Oslo: Forlaget Fag og Kultur.

INTERNETKILDER

- BB = BigBrother-korpuset, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/bigbrother/> [accessed: 23.04.2015]
- BO = Bokmålsordboka: <http://www.nob-ordbok.uio.no/> [accessed: 20.04.2015]
- LBK = Leksikografisk bokmålskorpus: http://tekstlab.uio.no/glossa/html/index_dev.php?corpus=bokmal [accessed: 23.04.2015]
- NoTa = Norsk talespråkskorpus (NoTa-korpuset) – Oslodelen, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html> [accessed: 23.04.2015]

APPENDIKS

En alfabetisk liste over de analyserte sammensetningene, klassifisert etter deres forledd (A-adjektivisk, S-substantivisk, V-verbalt), med antall forekomster i Leksikografisk bokmålskorpus og eventuelle synonyme avledete NA. Leksemer markert med * utgjør grensetilfeller.

Sammensetning	Type forledd	Antall forekomster i LBK	Synonyme avledete NA
bråkebøtte	V	20	
drukkenbolt	A	68	
dustemikkel	S	6	
døgenikt	*V	49	
dåsemikkel	S	8	
fengselsfugl	S	37	
fyllebøtte	S	23	
fyllefant	S	15	
gjerrigknark	A	38	
horebukk	V	67	
juksepave	V	5	<i>jukser</i>
jålebukk	V	22	<i>jåle</i>
kjeftesmelle	S	7	
klossmajor	S	19	
kranglefant	V	48	
lathans	A	11	
latsabb	A	40	
masekopp	V	13	
moromann	S	20	
møkkamann	S	17	
møkkasabb	S	1	
pralhans	V	0	<i>praler</i>
rotehode	V	11	
rotekopp	V	16	

Sammensetning	Type forledd	Antall forekomster i LBK	Synonyme avledete NA
sippetryne	V	1	<i>sippe</i>
skravlebøtte	V	13	
skrytepave	V	30	<i>skryter</i>
skrythals	V	7	<i>skryter</i>
sladrehank	V	25	
sladrekjerring	V	27	
sløsefant	V	0	<i>sløser</i>
somlekopp	V	6	
somlepave	V	6	
sosekopp	V	6	
spøkefugl	V	60	
stabukk	A	16	
stapomp	A	0	
stribukk	A	8	
surpomp	A	22	
surrebukk	V	2	
*syndebukk	V	218	
sytekopp	V	1	
sytepave	V	27	
sølekopp	V	0	
trebukk	S	2	
tullebukk	V	31	<i>tulling</i>
tullekopp	V	2	<i>tulling</i>
tøvekopp	V	1	
tøysebukk	V	1	<i>tøyse (kun kvinne)</i>
tøysekopp	V	10	<i>tøyse (kun kvinne)</i>
ulykkesfugl	S	19	
vasekopp	V	0	
vinglepave	V	0	<i>vingler</i>
vrøvkopp	V	0	<i>vrøvler</i>

Paulina Horbowicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Katedra Skandynawistyki

al. Niepodległości 4

61-874 Poznań

Poland

phorbo@amu.edu.pl